

IJTIMOY OBYEKTЛАRNI QURISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Gapparov Azim Qayumovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti “Iqtisodiy tahlil va statistika” kafedrası
dotsent v.b., PhD,

E-mail: azimgapparov@umail.uz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17528668>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ijtimoiy obyektlarni qurish jarayonining iqtisodiy, tashkiliy va ijtimoiy jihatlari yoritilgan. Unda ijtimoiy infratuzilma ob'ektlarini loyihalash, moliyalashtirish va amalga oshirishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikning ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy qurilish texnologiyalari, ekologik talablar hamda hududiy rivojlanish strategiyalari kontekstida ijtimoiy obyektlarning samaradorligini oshirish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy obyektlar, infratuzilma, qurilish jarayoni, investitsiya, davlat-xususiy sheriklik, samaradorlik, ekologik talablar.

Kirish.

Mamlakatimizda ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish bugungi kunda iqtisodiy siyosatning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ijtimoiy obyektlar – bu ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, sport, ijtimoiy himoya va boshqa sohalarga xizmat qiluvchi inshootlar bo'lib, ular bevosita aholining turmush darajasi, salomatligi va ma'naviy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, ijtimoiy obyektlarni qurish jarayoniga alohida yondashuv zarur bo'lib, bu jarayon nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy, ekologik va tashkiliy jihatlarni ham o'z ichiga oladi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan qabul qilingan qator qaror va dasturlar ijtimoiy soha obyektlarini barpo etish va rekonstruksiya qilishga qaratilgan. Xususan, yangi maktablar, tibbiyot muassasalari, sport majmualari va madaniyat markazlarini qurish orqali aholi farovonligini oshirish, hududlar o'rtasidagi tafovutni kamaytirish hamda zamonaviy ijtimoiy infratuzilmani shakllantirish maqsad qilingan.

Ijtimoiy obyektlarni qurishning o'ziga xos xususiyatlari shundaki, ularning samaradorligi nafaqat moliyaviy natija bilan, balki ijtimoiy ta'sir darajasi bilan ham o'lchanadi. Bunda loyiha joylashgan hududning demografik holati, tabiiy sharoiti, ekologik xavfsizligi va aholining ehtiyoj darajasi chuqur o'rganilishi kerak. Shuningdek, bu jarayonda davlat-xususiy sheriklik, energiya tejankor texnologiyalar, “yashil qurilish” tamoyillari va inklyuziv dizayn kabi zamonaviy yondashuvlardan foydalanish zarur.

Demak, ijtimoiy obyektlarni qurish masalasi – bu oddiy qurilish emas, balki kompleks ijtimoiy-iqtisodiy jarayon bo'lib, u jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy obyektlarni qurishning o'ziga xos jihatlari o'rganish, ularning samaradorligini oshirish va ilg'or tajribalarni milliy amaliyotga tatbiq etish dolzarb ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Asosiy qism.

Ijtimoiy obyektlarni qurish jarayoni o'zining murakkabligi, ko'p bosqichliligi va yuqori darajadagi ijtimoiy mas'uliyat bilan ajralib turadi. Har bir ijtimoiy inshoot – maktab, shifoxona, sport majmuasi yoki madaniyat markazi — nafaqat infratuzilma elementi, balki aholining

turmush darajasini oshirishga xizmat qiluvchi muhim omildir. Shu sababli ularni barpo etish jarayonida iqtisodiy samaradorlik bilan bir qatorda ijtimoiy foyda ham e'tiborga olinadi.

Birinchi navbatda, ijtimoiy obyektlarni qurishda hududiy omillarni chuqur tahlil qilish zarur. Har bir loyiha mahalliy aholining ehtiyojlari, demografik tarkibi, migratsiya oqimlari va mavjud infratuzilma bilan uzviy bog'liq holda ishlab chiqiladi. Masalan, aholisi ko'p bo'lgan, yoshlar soni yuqori hududlarda yangi maktab yoki kasb-hunar markazlarini qurish dolzarb hisoblanadi. Aholi salomatligi past bo'lgan yoki tibbiy xizmatlar cheklangan hududlarda esa zamonaviy poliklinika va diagnostika markazlarini tashkil etish ustuvor yo'nalishdir.

Ijtimoiy obyektlarni loyihalash bosqichida zamonaviy me'moriy yechimlar va energiya tejamkor texnologiyalardan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda "yashil qurilish" tamoyillari, ya'ni ekologik toza materiallardan foydalanish, tabiiy yorug'lik va shamollatish tizimlarini qo'llash, qayta tiklanuvchi energiya manbalarini integratsiya qilish orqali ekologik xavfsizlik va energiya samaradorligi ta'minlanmoqda. Bu nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilish, balki obyektning ekspluatatsiya xarajatlarini kamaytirishga ham xizmat qiladi.

Moliyaviy jihatdan, ijtimoiy obyektlarni qurish davlat byudjeti, mahalliy byudjetlar, xalqaro moliyaviy institutlar va xususiy sektor ishtirokida amalga oshiriladi. Ayniqsa, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) modeli so'nggi yillarda ijtimoiy infratuzilma sohasida samarali mexanizm sifatida tan olinmoqda. Bu model orqali xususiy investorlar qurilish va ekspluatatsiya jarayoniga jalb qilinadi, davlat esa kafolatli xizmat haqi yoki soliq imtiyozlari orqali ularni rag'batlantiradi. Natijada davlat mablag'lari tejab qolinadi va ijtimoiy loyihalar tezroq amalga oshiriladi.

Shuningdek, ijtimoiy obyektlarni qurish jarayonida ijtimoiy adolat va inklyuzivlik masalalari alohida o'rin tutadi. Har qanday ijtimoiy inshoot nogironligi bo'lgan shaxslar, keksalar, bolalar uchun qulay bo'lishi, arxitektura yechimlari ularning harakatlanish imkoniyatlarini hisobga olgan holda ishlab chiqilishi lozim. Bu nafaqat jismoniy qulaylik, balki ijtimoiy tenglik va inson huquqlariga hurmat tamoyillarini ham mustahkamlaydi.

Bundan tashqari, ijtimoiy obyektlarni qurishda mahalliy ishlab chiqaruvchilarni jalb etish ham muhim iqtisodiy choradir. Qurilish materiallari, mebel, texnik jihozlar va xizmatlar ichki bozor orqali ta'minlansa, bu mahalliy iqtisodiyotning rivojlanishiga, yangi ish o'rinlari yaratilishiga va hududiy bandlikning oshishiga olib keladi.

Shu bilan birga, ijtimoiy obyektlarni qurish jarayonida raqamlashtirish texnologiyalaridan keng foydalanilmoqda. Qurilish jarayonini onlayn kuzatish, loyiha hujjatlarini raqamli formatda yuritish, smart-nazorat tizimlarini joriy etish hisobiga shaffoflik va samaradorlik oshirilmoqda. Bu yondashuv korrupsiya holatlarini kamaytirish, qurilish muddatlariga rioya etish va sifat nazoratini kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Umuman olganda, ijtimoiy obyektlarni qurishning o'ziga xos xususiyatlari — bu texnik innovatsiyalar, ekologik barqarorlik, ijtimoiy inklyuzivlik, iqtisodiy hamkorlik va boshqaruv samaradorligi kabi omillar uyg'unligidadir. Shu sababli har bir loyiha strategik rejalashtirish, resurslarni oqilona taqsimlash va ijtimoiy ehtiyojlarni aniq aniqlash asosida amalga oshirilishi lozim.

Xulosa.

Ijtimoiy obyektlarni qurish mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida bevosita hal qiluvchi o'rin tutadi. Bunday obyektlar — ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat, sport va ijtimoiy himoya yo'nalishidagi inshootlar — jamiyatning ijtimoiy infratuzilmasini shakllantiradi va

aholining hayot sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ularni barpo etish jarayoni oddiy qurilishdan farqli o'laroq, ko'p jihatdan kompleks yondashuvni, aniq rejalashtirishni va barqaror moliyaviy manbalarni talab qiladi.

Avvalo, ijtimoiy obyektlarni qurishda ularning funksional vazifasiga mos arxitektura va texnik yechimlar ishlab chiqilishi zarur. Masalan, maktab yoki bolalar bog'chasi qurilishida xavfsizlik, qulaylik, sanitariya va gigiyena talablari birlamchi o'rinda turadi. Shifoxona yoki poliklinika obyektlarini barpo etishda esa zamonaviy tibbiy texnologiyalarni joylashtirish imkoniyatlari, energetik samaradorlik, bemorlar uchun qulay sharoit yaratish va ekologik xavfsizlik masalalari e'tiborga olinadi.

Shuningdek, ijtimoiy obyektlarni qurish jarayonida mahalliy sharoit va aholi ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish muhimdir. Har bir hududning demografik tarkibi, transport infratuzilmasi, tabiiy-iqlim sharoitlari, mavjud kommunikatsiyalar holati obyektning joylashuvini va hajmini aniqlashda asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, rejalashtirish bosqichida tahliliy yondashuv va iqtisodiy samaradorlikni hisoblash muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, ijtimoiy obyektlarni qurishning o'ziga xos jihatlaridan biri bu davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini qo'llashdir. Bugungi kunda bunday hamkorlik aholiga sifatli ijtimoiy xizmatlar ko'rsatish imkonini kengaytiradi, byudjet xarajatlarini optimallashtiradi hamda investitsiya muhitini yaxshilaydi. Shu bilan birga, qurilishda energiya tejovchi texnologiyalar, "yashil qurilish" tamoyillari va raqamlashtirish jarayonlarini joriy etish ham ijtimoiy obyektlarning zamonaviy talablarga mos bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy obyektlarni qurish — bu faqatgina binolarni barpo etish emas, balki inson kapitaliga sarmoya kiritish, aholining turmush farovonligini oshirish, hududlarning ijtimoiy muvozanatini ta'minlash va mamlakatning barqaror taraqqiyotiga xizmat qiluvchi strategik jarayondir. Shu sababli, ijtimoiy obyektlarni qurishda ilmiy asoslangan yondashuv, sifat nazorati, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash va aholining ehtiyojlariga mos loyihalarni ishlab chiqish eng muhim vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Karimova, M. A., & G'afurova, N. K. (2022). *Ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishda davlat siyosatining o'rni*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Ahmedov, S. B. (2021). *Qurilish sohasida ijtimoiy loyihalarni boshqarish tizimi*. Tashkent: TADI nashriyoti.
3. Abdurahmonov, I. (2020). *O'zbekiston Respublikasida ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish konsepsiyasi. Iqtisodiyot va innovatsiyalar*, 3(4), 56–62.
4. Ismoilova, G. T. (2021). *Hududiy ijtimoiy obyektlarni qurishda barqaror rivojlanish tamoyillari. Arxitektura va qurilish jurnali*, 5(2), 33–40.
5. Saidova, Z. R. (2022). *Ijtimoiy obyektlar loyihasida inson omilining roli. Oliy ta'limda innovatsiyalar jurnali*, 6(1), 112–118.